

Krzysztof Kaczmarek

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Dominikanie krakowscy w księgach święceń biskupów poznańskich*

I

Krakowski klasztor oo. Dominikanów i zespół zamieszkujących go zakonników wzbudzają wielkie zainteresowanie kolejnych pokoleń historyków. Zainteresowanie to jest zupełnie zrozumiałe, zważywszy na trudną do przecenienia rolę konwentu św. Trójcy w życiu Krakowa, polskiej prowincji dominikańskiej, a nawet szerzej – całego polskiego Kościoła. Nie ulega wątpliwości, że od momentu sprowadzenia Braci Kaznodziejów pod Wawel przez bp. Iwona Odrowąża aż po dzień współczesny środowisko dominikanów wywiera przemożny wpływ na oblicze otaczającej je społeczności. Trudno wręcz wskazać sferę życia, na której klasztor św. Trójcy nie odcisnęła swojego piętna – dzięki licznym i szczegółowym studiom znamy rolę, jaką dominikanie odegrali w religijnym życiu Krakowa, powszechnie znane jest miejsce, jakie Bracia Kaznodzieje zajmowali w życiu umysłowym, potrafimy ukazać znaczenie klasztoru w lokalnej gospodarce, trudno wreszcie nie docenić ogromu spuścizny materialnej, powstałej w efekcie wielowiekowej działalności konwentu w przestrzeni miasta¹.

---

* Praca została napisana w ramach projektu nr 11 H 11 024180, finansowanego ze środków przyznanych przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki.

¹ Z uwagi na ograniczoną objętość niniejszego przyczynku wymieniam w tym miejscu tylko wybrane prace poświęcone dziejom klasztoru św. Trójcy, w których zainteresowany tematem Czytelnik łatwo odnajdzie dalsze wskazówki bibliograficzne – zob. Z. Mazur, K. Zawadzka, *Bibliografia dominikańska*. Kraków–Wrocław 1998 (mps); ze starszych opracowań por. zwłaszcza S. Barącz, *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie*. Poznań 1888, a także Z. Kozłowska, *Założenie klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie*. „Rocznik Krakowski” T. 20: 1926, s. 15–19; z najnowszych publikacji zob. J. Kłoczowski, *Klasztor w Krakowie w polskiej prowincji dominikańskiej w XIII–XVI*

Ważnym nurtem w badaniach nad krakowskim klasztorem dominikanów są studia nad zespołem zamieszkujących go zakonników. Z oczywistych względów uwaga historyków koncentruje się na postaciach ich najwybitniejszych przedstawicieli ze św. Jackiem Odrowążem na czele, a także na tych braciach, którzy należeli do szeroko rozumianej elity konwentu – mam na myśli osoby sprawujących określone funkcje w obrębie klasztoru, profesów odznaczających się na polu nauki i studiów, a także tych braci, którzy za zgodą przełożonych objęli prestiżowe stanowiska poza konwentem (biskupów – sufraganów, inkwizytorów czy spowiedników królewskich). Wielu z nich doczekało się zarysów życia pod postacią odrębnych opracowań, haseł słownikowych i encyklopedycznych czy zwięzłych biogramów publikowanych w pracach poświęconych polskiej prowincji dominikańskiej. W dużo mniejszym stopniu znamy natomiast dominującą przecież liczbowo społeczność tych braci, którzy nie dostąpili zaszczytu wejścia do kręgu klasztornej elity, i którzy swe życie spędzali na realizowaniu podstawowego zadania, do którego prowadziło ich zakonne powołanie – codziennej pracy duszpasterskiej, wykonywanej za pomocą apostołstwa słowa. Sytuacja ta nie jest skądinąd niczym niezwykłym – na wyraźną różnicę w rozpoznaniu środowisk wyższego duchowieństwa i grup niższego kleru zgodnie zwracają uwagę badacze polskiego Kościoła². Widoczne w historiografii zaniechania

---

wieku. W: *Cracovia – Poloniae – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy naukowej*. Pod red. W. Bukowskiego [i in.]. Kraków 1995, s. 39–46; K. Fokt, *Szlacheccy dobrodziejcy krakowskich dominikanów od połowy XIV wieku do 1462*. „Nasza Przeszłość” T. 95: 2001, s. 105–134; M. Szyma, *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*. Kraków 2004; M. Zdanek, *Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu*. Warszawa 2005; P. Kras, *Działalność inkwizycyjna dominikanów krakowskich w średniowieczu*. W: *Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie*. T. 4: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*. Pod red. K. Ożoga, T. Gałuszki, A. Zajchowskiej. Kraków 2008, s. 383–406; E. Piwowarczyk, *Legaty na kościół i klasztor oo. Dominikanów w Krakowie (XIV–XV w.). Przyczynek do badań nad pobożnością miejską*. W: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie...*, s. 485–503; M. Zdanek, *Kupno renty w gospodarce krakowskiego klasztoru dominikanów w XV i na początku XVI w.* W: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie...*, s. 505–531; tenże, *Dochody dominikanów krakowskich w 1. połowie XVI wieku*. W: *Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie*. T. 9: *Inter oecooniam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*. Pod red. W. Długockiego [i in.]. Kraków 2011, s. 260–276; M. Miławicki, *Kształtowanie się własności ziemskiej klasztoru dominikanów w Krakowie w okresie przedrozbiorowym*. W: *Inter oecooniam...*, s. 277–301.

² O dysproporcjach tych zob. np. W. Kujawski, *Duchowieństwo*. W: *Dzieje diecezji kujawskiej*. T. 1. *Średniowiecze*. Pod red. A. Radziwińskiego. Włocławek 2008, s. 89; ostatnio także M. Sumowski, *Duchowni diecezjalni w średniowiecznym Toruniu. Studium prozopograficzne*. Toruń 2012, s. 15.

w badaniach nad tą grupą profesów łatwo wytłumaczyć – oświetlanie postaci takich zakonników jest zadaniem trudnym, gdyż zdecydowana większość z nich została opisana w źródłach w nadzwyczaj skromny sposób. Ludzie ci zwykle nie zostawiali po sobie spuścizny pisarskiej, która dawałaby świadectwo rozwoju ich życia duchowego i intelektualnego³, a zapewne bardzo monotonna egzystencja naznaczona codzienną posługą duszpasterską nie prowokowała kronikarzy życia zakonnego do eksponowania ich postaci na łamach klasztornych „annałów”. Śledzenie losów takich osób wymaga więc prowadzenia bardzo pracochłonnych kwerend archiwalnych – tylko żmudne przeglądanie licznych (zwłaszcza dla okresu nowożytnego) dokumentów i akt klasztornych, a także jeszcze liczniejszych materiałów zewnętrznej proveniencji (akt kościelnych i ksiąg miejskich) daje nadzieję na choćby wyrytkowe odtworzenia ich losów i ukazanie wkładu, jaki przez swą codzienną pracę ludzie ci wnosili w życie konwentu.

Duże możliwości przywrócenia tej grupie dominikańskich zakonników należnej im pamięci daje zwłaszcza analiza klasztornych „metryk profesów”, biskupich ksiąg święceń duchowieństwa (*libri ordinandorum*), a także ksiąg zawierających sprawozdania z posiedzeń rad poszczególnych klasztorów (*libri consiliorum*). Wczytanie się w te materiały pozwala na ukazanie zjawiska napływu do nowicjatu kolejnych pokoleń kandydatów do życia w zakonie, odtworzenie procesu ich przygotowania do pracy duszpasterskiej, a potem codziennego funkcjonowania w obrębie klasztornej społeczności. W realiach polskiej prowincji dominikańskiej proponowane postępowanie badawcze napotyka, niestety, na istotne ograniczenia związane z liczbą i stanem zachowania wskazanych wyżej zabytków. Materiały takie zachowały się tylko dla niektórych klasztorów i biskupstw, wszystkie znane mi przykłady takich archiwaliów pochodzą z czasów nowożytnych (zwłaszcza z doby potrydenckiej) i mogą być wykorzystane do badań nad składem osobowym poszczególnych konwentów tylko w stuleciach XVI–XIX, zdecydowana większość z nich (wyjątki od tej reguły mają wręcz jednostkowy charakter) jest nadto dostępna wyłącznie w wersji rękopiśmiennej, co w oczywisty sposób ogranicza możliwości wykorzystania ich w badaniach na masową skalę.

Na tle innych domów polskiej prowincji dominikanów krakowski klasztor św. Trójcy znajduje się w uprzywilejowanej pozycji z racji zachowania w jego spuściznie archiwalnej zarówno „metryki profesów”, jak i ksiąg radzieckich

---

³ Por. A. Zajchowska, *Między uniwersytetem a zakonem. Biografia i spuścizna pisarska dominikanina Jana z Ząbkowic (†1446)*. Warszawa 2013.

konwentu⁴, a także z uwagi na nadzwyczaj częste występowanie tamtejszych profesorów w nowożytnych księgach święceń biskupów krakowskich⁵. Nic dziwnego w tej sytuacji, że historycy docenili znaczenie tych materiałów (w poprzednich latach były one wykorzystywane do badań nad pochodzeniem terytorialnym i społecznym kandydatów do nowicjatu oraz przebiegiem ich święceń), które w znaczący sposób poszczerzyły naszą wiedzę o składzie osobowym konwentu i wewnętrznych mechanizmach jego funkcjonowania⁶; także w najnowszych opracowaniach podejmuje się temat znaczenia tych zapisek dla badań nad klasztorną prozopografią⁷.

W niniejszym przyczynku chciałbym podjąć problem wpisujący się w ten obszar badawczy – mam zamiar oświetlić grupę dominikanów z krakowskiego klasztoru św. Trójcy, którzy swoje święcenia (a przynajmniej niektóre z nich) odebrali poza Krakowem. Początkowo chciałem objąć obserwacją szeroki krąg, obejmujący zarówno księgi święceń arcybiskupów gnieźnieńskich, jak i *libri ordinandorum* spisane na potrzeby diecezji poznańskiej, ale przeprowadzona na tę okoliczność kwerenda skłoniła mnie do weryfikacji tych zamierzeń. Powód odstąpienia od pierwotnych zamiarów jest bardzo prozaiczny – z powodu tragicznych losów nowożytnych akt arcybiskupów z Gniezna w czasie II wojny światowej i niemal całkowitego zniszczenia tzw. „Archiwum prymasów Polski” w dobie Powstania Warszawskiego, zasób materiałów, które obrazują proces udzielania święceń duchownym przez metropolitów gnieźnieńskich i ich sufraganów, jest mocno zdekompletowany⁸. Obecnie dysponujemy: średniowiecznymi

---

⁴ Zob. Archiwum Polskiej Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie (dalej: APPDK), sygn. Kr 9: Catalogus Fratrum Profitentium in Conventu Ssmae Trinitatis OFP ab Anno Domini 1509 cura RPF Erasmi Coniussovi STM Prioris Cracoviensis renovatus 1616; APPDK, sygn. Kr 10: Primus Liber Consiliorum Conventus Cracoviensis SS – mae Trinitatis ab Anno Domini 1596 usque ad 14/VII, 1616; APPDK, sygn. Kr 11: Consiliorum Patrum Cra. Ordinis Praedicatorum S. Trinitatis. Liber 2. Ab Anno 1615.

⁵ Zob. J. Szczepaniak, *Dominikanie w XVII-wiecznych krakowskich wykazach święceń*. W: *Historicus Polonus – Hungarus. Księga pamiątkowa ofiarowana Ojcu Józefowi Puciłowskiemu OP w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Pod red. T. Gałuszki [i in.]. Kraków 2012, s. 583–631.

⁶ H. Gapski, *Profesi dominikańscy konwentu krakowskiego w latach 1509–1650 (na podstawie księgi profesji)*. W: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*. T. 1. Pod red. J. Kłoczowskiego. Warszawa 1975, s. 647–686.

⁷ W. Szymborski, *Źródła do historii dominikańskiego studium generale w Krakowie w epoce nowożytnej*. „Folia Historica Cracoviensia” Vol. 18: 2012, s. 202–203.

⁸ Na ten temat losów tych archiwaliów zob. W. Kwiatkowski, *Archiwum prymasów Polski od XV wieku*. „Ateneum Kapłańskie” (dalej: AK) R. 39: 1947, t. 46, s. 297–301; tenże, *Zachowane*

wykazami święconych wpisanych w latach 1482–1493 do księgi czynności biskupich Zbigniewa Oleśnickiego⁹, a także dziewięcioma samodzielnymi księgami święceń z okresu nowożytnego, używanymi przez biskupów: Stanisława Falenckiego i Jana Gniazdowskiego¹⁰, Stanisława Szembeka¹¹, Józefa Kraszkowskiego¹², Józefa Trzczińskiego¹³, Krzysztofa Dobińskiego¹⁴, Ignacego Bardzińskiego¹⁵, Józefa Gembarta¹⁶, Marcina Siemieńskiego¹⁷ oraz Anzelma Brodziszewskiego¹⁸. Mimo

---

opisy dokumentów i akt Archiwum Prymasów Polski. AK R. 40: 1948, t. 48, s. 384–387; H. Rybus, *Kilka uwag o zniszczonych aktach arcybiskupów gnieźnieńskich i o nieznanym życiorysie Piotra Gamrata*. „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” T. 2: 1961, s. 303–316.

⁹ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej: AAG), sygn. A. Cap. A 3: *Acta archiepiscopalia Sbignei de Oleśnica* [1482–1493].

¹⁰ AAG, sygn. A. Cap. B 77: *Catalogus ordinandorum per Stanislaum Falencki et Joannem Gniazdowski* [1563–1581 i 1585–1603]; por. *Księga egzaminów do święceń w diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603*. Wyd. Z Pietrzyk. W: *Bibliotheca Iagellonica. Fontes et studia*. T. 16. Kraków 2009.

¹¹ AAG, sygn. A. Cap B 78: *Catalogus Ordinationum Sacrarum et aliarum Functionum Archiepiscopatum per Celsissimum ac Reverendissimum Principem Dominum Stanislaum in Slupow Szembek Dei et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopum Gnesnensem, Legatum Natum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae* [1707–1721].

¹² AAG, sygn. A. Cap. B 79: *Liber seu Cathalogus Ordinatorum et in Album Sacrae Militiae Conscriptorum per manus Illustrissimi et Reverendissimi Domini, Domini Francisci Josephi de Kraszkowice Kraszkowski, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Dardanensis, Suffraganei, Vicarii in Spiritualibus et Officialis Generalis Gnesnensis* [1720–1731].

¹³ AAG, sygn. A. Cap. B 80: *Liber inscriptionis ordinatorum ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino, Domino Josepho Michaelis in Trzciana Trzcziński, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Suffraganeo Gnesnensi, Decano Lovicensi, Praeposito Radomscensi* [1732–1737].

¹⁴ AAG, sygn. A. Con G II 4: *Acta pontificium exercitorum Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini Christophori Michaelis Dobiński episcopi Serrensis, suffraganei Gnesnensis, inchoata anno 1736* [1736–1762].

¹⁵ AAG, sygn. A. Con. G II 3: *Liber seu Cathalogus Ordinatorum et in Album Sacrae Militiae Conscriptorum per manus Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini Igtatii Petri a Bardzin Bardziński, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Satalensis, Suffraganei, Officialis Generalis Archidioecensis Gnesnensis, Praepositi Lanciensis* [1809–1813].

¹⁶ AAG, sygn. A. Con. G II 3: *Liber Ordinatorum et in Album Sacrae Militiae Conscriptorum per manus Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini Josephi Gembarth, Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Patarensis, Suffraganei, Officialis Gnesnensis* [1814–1821].

¹⁷ AAG, sygn. A. Con G II 5: *Acta pontificalia Illustrissimi Reverendissimi Domini Martini Siemieński Dei et Apostolicae Gratia Episcopi Cyrenensis, Custodis Ecclesiae Metropolitanae Gnesneis inchoata Anno Domini 1816* [1816–1831].

¹⁸ AAG, sygn. A. Cap. B. 82: *Acta pontificalia Anselmi Adalberti Brodziszewski Miseratione Divina et Sedis Apostolicae Gratia Episcopi Themiscyrensis in partibus infidelium, Suffraganei Gnesnesnsis* [1841–1865].

dokładnej kwerendy, jaką przeprowadziłem w tych materiałach w poszukiwaniu dominikanów z klasztoru w Krakowie, nie udało mi się w nich odnaleźć ani jednej takiej osoby. Nieco bardziej owocne okazały się poszukiwania prowadzone w poznańskim Archiwum Archidiecezjalnym. Jak dotąd, nie udało się co prawda odnaleźć żadnych materiałów obrazujących udzielanie święceń przez ordynariuszy i sufraganów z Poznania w dobie średniowiecza¹⁹, ale w niektórych księgach święceń diecezji poznańskiej z XVI–XIX wieku występują zakonnicy z klasztoru św. Trójcy, którzy stanęli przez miejscowymi ordynariuszami i sufraganami w latach 1597–1623. Krakowscy dominikanie występują w księgach biskupów: Jakuba Brzeźnickiego²⁰, Jana Tarnowskiego, Wawrzyńca Goślickiego, Andrzeja Opalińskiego i Kacpra Haina²¹, Andrzeja Rychlickiego²² oraz Jana Gnińskiego²³. To właśnie grono tych profesów będzie przedmiotem przedstawionej niżej analizy.

II

Z przeprowadzonych dotąd prac nad zawartością średniowiecznych i nowożytnych wykazów i ksiąg święceń wynika, że duchowieństwo zakonne stanowiło mniej więcej 1/4 wszystkich kandydatów, którzy odebrali od biskupów niższe lub

¹⁹ W tej sprawie A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej na przełomie XV i XVI wieku*. „Roczniki Historyczne” R. 67: 2001, s. 82.

²⁰ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej: AAP), sygn. ASO 1: Ordines sacri minores et maiores per Reverendum Dominum Jacobum Brzeźniczki Dei gratia episcopum Metensem suffraganeum Posnaniensem status a iure temporibus collati incipiendo ab annis consecrationis suae in Anno Domini M.D.LXXXIX [1598–1603], (dalej: ASO 1).

²¹ AAP, sygn. ASO 2: Regestrum ad omnes minores et maiores ecclesiasticos ordines receptorum pro quartuali Cinerum anni millesimi quingentesimi nonagesimi octavi sub praesidentia Illustrissimi et Reverendissimi domini Domini Joannis Tarnowski Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopi Posnaniensi et Regni Poloniae vicecancellarii [1598–1614], (dalej: ASO 2).

²² AAP sygn. ASO 3: Liber seu Cathalogus Ordinatum per Reverendissimum in Christo Patrem Dominum Andream Rychliński Dei Gratia Episcopum Ennensem suffraganeum et archidiaconum Posnaniensem [1607–1616], (dalej: ASO 3).

²³ AAP, sygn. ASO 4: Liber seu Cathalogus Ordinatum per Reverendissimum Dominum Joannem Gniński Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopum Ennense, Suffraganeum Posnaniensem [1620–1650], (dalej: ASO 4).

wyższe święcenia²⁴. Szacunki te mogą się naturalnie różnić dla poszczególnych diecezji, choćby z uwagi na nierównomierne rozmieszczenie fundacji zakonnych na terenie konkretnych diecezji, w tym zwłaszcza ze względu na odmienną dla poszczególnych biskupstw liczbę ufundowanych w ich granicach konwentów mendykanckich²⁵. To ostatnie zastrzeżenie jest o tyle istotne, że z dotychczasowych obserwacji wynika jasno, iż to właśnie profesji ze wspólnot żebraczych stawali do święceń w największej liczbie, zdecydowanie przewyższającej zakonników ze wspólnot mniszych²⁶. Wydaje się także, że zgłaszający się do święceń zakonnicy stosunkowo często robili to poza diecezją, w której był ulokowany zamieszkiwany przez nich dom zakonny. A. Gąsiorowski, który przebadał pod tym kątem zwyczaje panujące na terenie diecezji kujawskiej, odnalazł co prawda w tamtejszych wykazach tylko dwa takie przypadki, ale (nie negując bynajmniej tych wyliczeń) trzeba pamiętać o tym, że autor ten objął obserwacją zaledwie sześćdziesięcioletni okres, ograniczony do pontyfikatu bp. Krzesława Kurozwęckiego²⁷. W przypadku innych diecezji, dla których poczyniono podobne obserwacje (Gniezno, Płock) w dłuższych przedziałach czasowych, odsetek ten był znacząco wyższy: mniej więcej 1/3 klasztorów, z których pochodzili zakonnicy wyświęceni pod koniec XV wieku przez Zbigniewa Oleśnickiego była ulokowana poza granicami archidiecezji²⁸; całkiem sporo takich przypadków dało się także odszukać w „Metryce” duchownych wyświęconych w latach 1514–1530 przez bp. Piotra Lubarta z Krakowa, sufragana diecezji płockiej²⁹. Nie jest zapewne dziełem przypadku, że wśród zakonników stających do święceń poza granicami diecezji, w których leżały ich klasztory, dominowali mendykanci – konieczność odbierania święceń od różnych biskupów wynikała z ich mobilności i częstych zmian przynależności konwentualnej narzucanej zakonnikom przez kapitułę prowincji.

---

²⁴ A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej...*, s. 88–91.

²⁵ Por. K. Kaczmarek, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej w I połowie XVI wieku*. „Roczniki Historyczne” R. 77: 2011, s. 128; także S. K. Olczak, *Dominikanie w poznańskich księgach święceń z lat 1588–1619*. „Roczniki Humanistyczne” (dalej: RH) T. 34: 1986, z. 2, s. 381.

²⁶ A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej...*, s. 88–90; K. Kaczmarek, *Zakonnicy na wykazach święconych z księgi arcybiskupa gnieźnieńskiego Zbigniewa Oleśnickiego (1482–1493)*. W: *Wielkopolska – Polska – Czechoy. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesorowi Bronisławowi Nowackiemu*. Pod red. Z. Górczaka, J. Jaskulskiego. Poznań 2009, s. 305; tenże, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej...*, s. 131–133.

²⁷ A. Gąsiorowski, *Święcenia w diecezji kujawskiej...*, s. 88–89.

²⁸ K. Kaczmarek, *Zakonnicy na wykazach święconych...*, s. 304–305.

²⁹ Tenże, *Święcenia zakonników w diecezji płockiej...*, s. 134–135.

III

Nowożytnie księgi święceń biskupów poznańskich były już penetrowane przez historyków pod kątem święceń kleru zakonnego. Największe zasługi na polu takich badań położył Stanisław Olczak, który w kilku pracach opartych na dwóch najstarszych księgach święceń diecezji poznańskiej z lat 1588–1623 poczynił ważne obserwacje dotyczące święceń benedyktynów, cystersów, dominikanów, jezuitów oraz paulinów³⁰. W świetle tych ustaleń obraz święceń Braci Kaznodziejów przedstawia się następująco. W podanych wyżej latach po święcenia zgosiło się do biskupów poznańskich 274 profesów z zakonu św. Dominika, co stanowiło prawie 20 proc. wszystkich wyświęconych przez nich zakonników; oznacza to, że na przełomie XVI i XVII wieku dominikanie byli drugą co do liczebności (po bernardynach) grupą zakonną, która odebrała święcenia niższe i wyższe z rąk poznańskich ordynariuszy i sufraganów. W gronie tym najliczniej byli reprezentowani zakonnicy z klasztorów w Poznaniu (186 osób) i Warszawie (21 braci), co jest zrozumiałe z uwagi na położenie tych domów na terenie diecezji poznańskiej; w zdecydowanej mniejszości znajdowali się natomiast profesy z domów ulokowanych poza diecezją poznańską. Wśród tych ostatnich znajdowali się także zakonnicy z klasztoru św. Trójcy – według S. Olczaka w ciągu 35 lat obejmujących badany przezeń okres przełomu XVI i XVII wieku miało ich być zaledwie dwóch³¹. Dostrzegając fakt przybywania do Poznania po święcenia dominikanów z innych, niekiedy bardzo odległych diecezji, autor powstrzymał się jednak od próby wyjaśnienia tego zjawiska i usprawiedliwił tę decyzję stwierdzeniem, że „ani badane księgi, ani też literatura przedmiotu na ten temat nic nie mówią”³². Spróbujmy zatem raz jeszcze podjąć temat „poznańskich” święceń dominikanów z Krakowa i zmierzyć się z pytaniem, które S. Olczak pozostawił bez odpowiedzi.

---

³⁰ S. Olczak, *Benedyktyni w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII wieku*. RH T. 35: 1987, z. 2, s. 391–399; tenże, *Poznańskie księgi święceń jako źródło do badań nad cystersami*. W: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*. Pod red. J. Strzelczyka. Poznań 1987, s. 489–499; tenże, *Dominikanie w poznańskich księgach święceń...*, passim; tenże, *Jezuici otrzymujący święcenia z rąk biskupów poznańskich na przełomie XVI/XVII w.* RH T. 31: 1983, z. 2, s. 85–104; tenże, *Paulini w poznańskiej księdze święceń z przełomu XVI i XVII wieku*. „*Studia Claromontana*” T. 5: 1984, s. 489–492.

³¹ Tenże, *Dominikanie w poznańskich księgach święceń...*, passim.

³² Tamże, s. 384.

Dla uzyskania pełniejszego obrazu tego zjawiska trzeba od razu zweryfikować podaną przez tego autora statystykę święceń udzielonych przez biskupów poznańskich dominikanom z klasztoru św. Trójcy. S. Olczak odnalazł ich zaledwie 2, choć zastrzegął przy tym uczciwie, że spośród kilkunastu ksiąg święceń z doby przedrozbiorowej przechowywanych w poznańskim Archiwum Archidiecezjalnym przebadał tylko trzy pierwsze. Przygotowując niniejszy przyczynek, podszedłem do sprawy bardziej kompleksowo i przeprowadziłem kwerendę we wszystkich poznańskich *libri ordinandorum*. Efekt tych poszukiwań jest następujący. Zakonnicy z krakowskiego klasztoru Braci Kaznodziejów przyjmowali święcenia w Poznaniu tylko w trzech pierwszych dekadach XVII wieku, nie występują oni natomiast w żadnej z późniejszych ksiąg święceń. W latach 1597–1628 zjawiło się ich w Poznaniu w sumie 11, z tym, że 2 z nich (Błażej z Wiślicy i Abraham ze Słupcy) do święceń podchodzili dwukrotnie. Lista wszystkich profesów z Krakowa, którzy w oznaczonym czasie odebrali święcenia z rąk biskupów poznańskich, obejmuje zatem następujące osoby:

Tabela 1. Profesi krakowskiego klasztoru dominikanów
wyswięceni przez biskupów poznańskich w latach 1597–1628

Data święceń	Dane zakonnika	Rodzaj święceń
17 XII 1597	Błażej z Wiślicy (syn Stanisława) ^a	subdiakonat
19 III 1597	Stanisław Groth z diec. krakowskiej (syn Jana) ^b	diakonat
10 VII 1598	Błażej z Wiślicy (syn Stanisława) ^c	diakonat
17 XII 1603	Abraham ze Słupcy (syn Stefana) ^d	subdiakonat
25 III 1604	Abraham ze Słupcy (syn Stefana) ^e	diakonat
14 III 1609	Ludwik z diec. krakowskiej (syn Wojciecha) ^f	prezbiterat
28 V 1616	Grzegorz Ziwicki z diec. krakowskiej (syn Marcina) ^g	diakonat
1 IV 1623	Erazm z diec. krakowskiej (syn Józefa) ^h	subdiakonat
10 VI 1623	Wawrzyniec Niwiński z diec. łuckiej (syn Marka) ⁱ	diakonat
23 IX 1623	Antoni z Krakowa (syn Stanisława) ^j	subdiakonat
	Mateusz z Krakowa (syn Kacpra) ^k	diakonat
	Franciszek z Przeworska, z diec. przemyskiej (syn Floriana) ^l	
23 IX 1628	Melchior z diec. krakowskiej (syn Pawła) ^m	

^a ASO 1, k. 93r.

^b Tamże, k. 159r.

- ^c Tamże, k. 168v.
- ^d Tamże, k. 119v.
- ^e ASO 2, k. 33v.
- ^f ASO 3, k. 19r.
- ^g Tamże, k. 89v.
- ^h ASO 4, k. 39r.
- ⁱ Tamże, k. 46r.
- ^j Tamże, k. 48v.
- ^k Tamże, k. 49r.
- ^l Tamże.
- ^m Tamże, k. 92v.

Przyglądając się tabeli, od razu dostrzegamy, że żaden z krakowskich dominikanów nie odebrał w Poznaniu święceń niższych, jednostkowy pozostaje także przypadek brata Ludwika (syna Wojciecha), który w 1609 roku przyjął święcenia kapłańskie. Wszyscy pozostali dominikanie od św. Trójcy otrzymali w Poznaniu wyłącznie święcenia na subdiakona lub diakona. Zasadny jest w tej sytuacji wniosek, iż zarówno święcenia niższe, jak i święcenia prezbiteratu (zakładając naturalnie, że do tych ostatnich w ogóle stanęli) zakonnicy ci otrzymali z rąk innych biskupów, zaś z uwagi na ich przynależność konwentualną oczywiście wydaje się podejrzenie, że wszystkie *quatuor minores* ludzie ci powinni przyjąć z rąk biskupów krakowskich. Zobaczmy wobec tego, czy podejrzenie to znajduje uzasadnienie w zachowanych do naszych czasów „księgach święceń” biskupów krakowskich. O pierwszym na naszej liście Błażeju z Wiślicy nie zachowały się żadne wiadomości. Nie udało się także odnaleźć w krakowskich księgach święceń informacji o wczesnych święceniach Grzegorza Ziwickiego, Erazma, Wawrzyńca Niwińskiego, Antoniego i Mateusza z Krakowa, Franciszka z Przeworska i Melchiora. Z faktu, że w Poznaniu stanęli oni do święceń na subdiakona lub diakona wynika dowodnie, że wcześniej musieli otrzymać cztery święcenia niższe, ale nie da się ustalić, gdzie i kiedy dokładnie do tego doszło. Możliwe zresztą, że otrzymali je jeszcze jako osoby świeckie, przed wstąpieniem do zakonu i złożeniem ślubów. To ostatnie podejrzenie czyni poszukiwania tych osób znacznie trudniejszymi, z uwagi na fakt przybierania w tej dobie przez dominikanów przy wstępowaniu do zakonu nowych imion. Nie udało się także odnaleźć w krakowskich *libri ordinandorum* żadnych informacji o święceniach niższych i subdiakonacie wyświęconego w Poznaniu na diakona Stanisława Grota. Wiadomo natomiast, że krótko po przyjęciu w Poznaniu święceń diakonatu zakonnik ten powrócił do Krakowa, gdzie w grudniu 1598 roku został

wyświęcony na prezbitera³³. Zachowały się natomiast ślady wczesnych święceń brata Abrahama ze Słupcy – wiadomo, że zakonnik ten odebrał *quatuor minores* w Krakowie 15 lutego 1600 roku³⁴. Wyświęcony w Poznaniu na kapłana w marcu 1609 roku Ludwik (syn Wojciecha) z diecezji krakowskiej jest zaś bez wątpienia tożsamy z bratem Ludwikiem Wolskim (synem Wojciecha) z Kazimierza, który w roku 1603 (20 marca i 20 września) otrzymał w Krakowie święcenia na akolitę i subdiakona³⁵.

W ograniczonym zakresie da się także odtworzyć działalność wymienionych wyżej osób w zakonie dominikańskim. O Błażeju z Wiślicy wiadomo, że w 1588 roku złożył profesję w klasztorze św. Trójcy³⁶. Możliwe, że jest on tożsamy z bratem Błażem z konwentu krakowskiego, który w 1596 roku został przez kapitułę prowincji asygnowany do klasztoru w Kościanie³⁷. Nic nie wiadomo, by w następnych latach zakonnik sięgnął po jakieś zakonne godności – jego śmierć jako zwykłego kapłana odnotował pod datą 3 maja 1625 roku nekrolog konwentu św. Trójcy³⁸. Równie mało wiemy o zakonnych losach dwóch innych dominikanów z konwentu krakowskiego, święconych w XVII wieku przez biskupów poznańskich: Abrahamie ze Słupcy i Erazmie. Ten pierwszy został w 1603 roku asygnowany do poznańskiego konwentu św. Dominika przez kapitułę prowincji obradującą w Poznaniu³⁹. Drugi zaś trafił do Poznania na mocy decyzji kapituły prowincji obradującej w 1623 roku w klasztorze w Warszawie⁴⁰. Spośród wymienionych w tabeli osób bez wątpienia najwięcej wiadomo o Stanisławie

---

³³ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. L. Ord. 3: Liber examinis ordinandorum tempore archidiaconatus reverendi domini Stanislai Crassinski. Pars tertia [1597–1614], (dalej: L. Ord. 3), k. 71r; por. *Księgi egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573–1614*. Wyd. Z. Pietrzyk. Kraków 1991, s. 414 (dalej: *Księgi egzaminów*).

³⁴ L. Ord. 3, k. 99r; *Księgi egzaminów*, s. 63.

³⁵ L. Ord. 3, k. 205r i 218v; *Księgi egzaminów*, s. 295.

³⁶ Zob. Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, sygn. Kr 9: D. O. M. Catalogus Fratrum Profitentium in Conventu Smae Trinitatis O.P. Ab Anno Domini 1509 Cura R. P. F. Erasmi Coniusovii S. T. M. Prioris Cracoviensis Renovatus 1656, (dalej: *Catalogus*), s. 15.

³⁷ *Acta Capitulum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*. T. 1 (1225–1600). Wyd. R. F. Madura. Romae 1972, s. 535 (dalej: *ACPPPOP 1*).

³⁸ APPDK, sygn. Pp 78: Nekrografia seu obitus fratrum generalium, provincialium, priorum, magistrorum [...] collectio anno Domini 1615 per me fratrem Valerianum Lithuanidem, k. 39v.

³⁹ Biblioteka Studium Ojców Dominikanów w Krakowie, sygn. 33429: *Acta Capitulum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*. T. 2: (*ab anno 1603 ad annum 1700 celebratorium*), s. 17.

⁴⁰ Tamże, s. 370.

Grocie. Wiemy, że zakonne śluby złożył w 1594 roku w klasztorze krakowskim⁴¹, zaś wkrótce po otrzymaniu święceń kapłańskich pod sam koniec XVI wieku (zob. wyżej) brat Stanisław trafił do klasztoru w Lublinie, gdzie pełnił funkcję kaznodziei popołudniowego⁴². W roku 1604 przebywał w charakterze lektora teologii w klasztorze krakowskim, rok później działał jako lektor i kaznodzieja w konwencie w Piotrkowie, zaś w roku 1607 widać go w klasztorze w Wilnie, gdzie wykonywał obowiązki lektora i kaznodziei. Potem wrócił na jakiś czas do Krakowa, uzyskał tam bakalaureat z teologii, po czym ponownie wyjechał na Litwę, gdzie w latach 1611–1612 działał jako przeor klasztoru w Wilnie, definitor kapituły prowincji i wikariusz kontraty litewskiej; zmarł w 1614 roku w konwencie w Sejnach⁴³.

Spróbujmy zatem wyciągnąć jakieś ogólniejsze wnioski o dominikanach wyświęconych w XVII wieku przez biskupów ordynariuszy i sufraganów diecezji poznańskiej. Nie ulega wątpliwości, że grupa profesów z konwentu w Krakowie, którzy zostali odnotowani w poznańskich *libri ordinandorum*, stanowiła bardzo niewielki odsetek wszystkich profesów klasztoru św. Trójcy, którzy w dobie nowożytnej wkroczyli na drogę święceń. Zachowane w krakowskim Archiwum Kurii Metropolitalnej materiały przynoszą ogromną wprost liczbę informacji o profesach z Zakonu Kaznodziejskiego (w większości z klasztoru krakowskiego), którzy za zgodą swych przełożonych pozyskali któreś ze święceń niższych lub wyższych. Bardzo duża liczba święconych zakonników jest doskonałym dowodem na wielokrotnie podnoszony w literaturze przedmiotu renesans Zakonu Braci Kaznodziejów u progu XVII wieku, widoczny w ogromnym wprost wzroście liczby kandydatów zgłaszających się wówczas do dominikańskich nowicjatów. Dotychczasowe badania przekonują, że zdecydowana większość zakonników stawała do święceń przed biskupami tych diecezji, w których były zlokalizowane zamieszkiwane przez nich domy. Nie inaczej było w przypadku profesów klasztoru krakowskiego, którzy z oczywistych powodów stawali do takowych głównie przed obliczem miejscowych biskupów. Jeżeli zaś nawet pewna grupa profesów otrzymywała święcenia poza Krakowem, to nigdy nie były to święcenia niższe. Wszystkie *quatuor minores*, które przyjmowano

---

⁴¹ Catalogus, s. 18.

⁴² ACPPOP 1, s. 571.

⁴³ Informacje te pozyskałem od dr. Macieja Zdanka z Archiwum UJ, który przygotowuje do druku nekrolog („Nekrografię”) Waleriana Litewczyka i życzliwie udostępnił mi maszynopis tej edycji, za co składam mu serdeczne podziękowania.

zwykle na wczesnym etapie życia zakonnego, dominikanie krakowscy przyjmowali na miejscu i dopiero potem, po otrzymaniu wstępnej formacji zakonnej, byli asygnowani (zresztą w niewielkiej liczbie) do innych domów zakonnych, na przykład do Poznania. Zdarzało się, że takie migracje i związane z nimi czasowy pobyt w innym od macierzystego konwencie był wykorzystywany do postąpienia na drodze święceń i przyjęcia ich kolejnego stopnia. Niewielka liczba dominikanów z krakowskiego klasztoru św. Trójcy odnotowana w ciągu kilkudziesięciu lat z przełomu XVI i XVII wieku w poznańskich księgach święceń pokazuje jednak, że zjawisko to nie miało masowego charakteru.

Streszczenie

Dominikanie krakowscy w księgach święceń biskupów poznańskich

W badaniach prozopograficznych nad średniowiecznym i nowożytnym duchowieństwem istotną rolę zajmują analizy zawartości wykazów i ksiąg święceń. Lektura tych materiałów daje możliwość odtworzenia procesu formacji kleru w drodze przyjmowania kolejnych stopni święceń niższych oraz wyższych. Materiały te zachowują swe znaczenie także w badaniach nad duchownymi wywodzącymi się ze środowisk zakonnych, zwłaszcza mendykanckich – z tego względu, iż to właśnie bracia ze wspólnot żebraczych szczególnie często stawali do święceń z uwagi na podejmowane zadania duszpasterskie.

Studia nad święceniami dominikanów z klasztoru św. Trójcy koncentrowały się dotąd na analizach zawartości ksiąg święceń prowadzonych w kręgu biskupów krakowskich (badania ks. J. Szczepaniaka), jednak wstępna kwerenda przeprowadzona w aktach biskupów innych diecezji pokazała, że część z nich zawiera ważne dane obrazujące przygotowanie do pracy duszpasterskiej braci z krakowskiego klasztoru Braci Kaznodziejów. Użyteczność w takich badaniach zachowują także księgi biskupów poznańskich z przełomu XVI i XVII wieku. Przeprowadzona w nich kwerenda pozwoliła na sporządzenie wykazu 9 zakonników z konwentu św. Trójcy, którzy w latach 1597–1628 przyjęli z rąk poznańskich sufraganów święcenia subdiakonatu, diakonatu i prezbiteratu.

Summary

Kraków Dominicans in the accounts of ordinations of bishops of Poznań

The analysis of inventories and accounts of ordinations occupies a prominent role in the prosopographical study on medieval and modern clergy. The reading of these materials makes it possible to reproduce the process of formation of the clergy through taking further ranks in minor and major holy orders. These materials are also important in the study of the clergy derived from religious communities, especially from Mendicant orders – due to the fact it was friars from Mendicant orders who often took holy orders because of the pastoral tasks they undertook.

Studies on the ordination of the Dominicans from the Monastery of St. Trinity have so far focused on the analysis of the accounts of ordinations kept by the bishops of Kraków (research by Father J. Szczepaniak), but the initial query performed in the files of bishops from other dioceses showed that some of them contained important data reflecting preparations for pastoral work of brothers from the Krakow monastery of the Order of Preachers. The accounts of ordinations, kept by the bishops of Poznań from the turn of the 16th and 17th centuries, are of significant help in such kind of research. A query carried out on these accounts made it possible to draw up a list of nine monks from the monastery of St. Trinity, who in the years 1597–1628 were ordained subdeacons, deacons and presbyters by the Poznań suffragan bishops.